

ושמחת בחגך

אסופת שיחות לחג הסוכות

מאת

הרב שאול ישראל זצ"ל

תשע"ט

תוכן הענינים

אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה
ושמחת בחגך
הקבע שבארעי

כל האזרח בישראל
בסוכות תשבו
הסבת הרע לטוב
ולקחתם לכם ביום הראשון
באספך
קשר ישראל לאדמתו
הדר ושמחה בלולב

שתי שמחות
אם אני כאן הכל כאן
זמן שמחתנו
ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה
בששון ולא לששון
קהלת בחג

וביום השמיני עצרת
בשמחה וברעדה
אז תשמח בתולה במחול
בטח בדד עין יעקב
גשם נדבות
שילוב הסוף עם הראש
קשה עלי פרידתכם

אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה

תש"ד

חג הסוכות, שמצותו בשמחה, בא אחרי ימים נוראים, הם משמשים לו הקדמה. סוכות הוא חג האסיף, חג השמחה הטבעית, אולם רצון התורה הוא שזה יהיה "ושמחתם לפני ה'" (ויקרא כ"ג מ). לא אותה שמחה פשוטה, אלא להעלותה. וזה בלתי אפשרי, אלא ע"י הימים שקדמום. "אורי" זה ראש השנה" (ויק"ר כ"א). בימים הנוראים הננו מגלים על עצמנו אור עליון. החשבון והפשפוש וההטהרות מגלים לנו את דרכנו, אולם עדיין אין בזה מיסוד השמחה. הצדיק ניצל מהרשע רק בזה ש"דרך רשעים באפלה" (משלי ד' יט), שהרשע איננו יכול לחשב את דרכו מראש, שאינו יודע במה יכשל, לפי שהוא נתון לגורמים חיצוניים הפועלים עליו והוא מודרך מהם, אעפ"י שלפעמים גם המעשים אינם לפי הכרתו - רשעים מלאים חרטות (תניא י"א). הצדיק אור על דרכו. הוא יודע שדבר זה הוא מכשול, שדבר זה אסור וכו', אולם עדיין עליו להלחם. עדיין "צופה רשע לצדיק ומבקש המיתו", ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לוי" (סוכה נ"ב ב). הצדיק עדיין נמצא במצב של האבקות, ועל כן עדיין גובר בו יסוד היראה על יסוד השמחה. אחרי הימים הנוראים תפקידנו לעלות יותר מזה, להגיע למצב של "ישרי לב" (תהלים צ"ז יא), של "לבי חלל בקרבי" (תהלים ק"ט כב), של חוסר מלחמה, אלא בכל האברים והפעולות לדעת לעבוד את ה'. ועל כן, אם בימים הנוראים הננו מתעלים על עניי העולם הזה, מסתגרים בבתי כנסיות ועוסקים רק בתורה ותפלה, הרי בחג הסוכות הננו באים שוב אל החיים היום יומיים, עם דאגותיהם הפרטיות ועם שמחתם. ואת השמחה הטבעית הפשוטה הננו יכולים לעלות למדרגה של עבודת ה'. זה תפקיד החג. על כן, גם בשנים אלו, שאין במה לשמוח, הרי גם כן נשאר זה חג השמחה. כתשובת המשקל של "אתם בכיתם בכיה של חנם..." (תענית כ"ט א) צריכים אנו לשמוח שמחה של חנם, שמחה בחג בזמן השמחה, והשי"ת יעזור לנו שנזכה לראות בשוב שבויי ה' ושמחת עולם על ראשם.

*

תשי"א

השמחה שנצטוינו בה ביום הסוכות באה לגלות על המטרה האמיתית של הימים הנוראים. האימים ודכדוך הנפש של הימים ההם אינם מטרה לעצמם, אלא הם ניתנו מתחלה במטרה בכדי שהשמחה אשר ישיגו, תהא זו שמחת אמת, שמחה טהורה. לא שמחה של הוללות ולא שמחה של קלות ראש. היא באה לגלות שכל ענין ימים נוראים אינו אלא תכסיס של יד מדריכה ונאמנה הדואגת לשלומנו וטובתנו.

ושמחת בחגך

עלון כפר הרא"ה, תשרי תשכ"ד

שמחת הימים של החג משמשת מבחן למדת הטהרה שהשגנו בימי הדין והרחמים. מטרת ימי הדין שבהם נפתחת השנה הישראלית היא לזעזע את האדם משלותו המדומה בה הוא שקוע רוב ימי השנה. שלווה זו היא בעצם עצימת עינים, והתעלמות מכוונת מחשיבה על ה"מאין ולאן" מפחד שמא מחשבה זו תשלול מאתנו הנאת החיים.

בימי המעבר משנה לשנה, שלווה זו מתערערת ברוב או במעט. באופן מוחשי אנו לומדים לדעת, שמטען יקר זה ששמו חיים, שאותו מביא אתו התינוק בצאתו לאויר העולם, פוחת והולך. עוד שנה הלכה חמקה והפכה לעבר, ויש ושנה זו משלימה עשור שנים, ואף עשור זה מצטרף לכמה וכמה שקדמוהו, ואף מהם לא נשארו אלא זכרונות עמומים בלבד...

אולם לא בשביל להשאיר אותנו במצב של עצבון באו ימי הדין, כי אם בכדי שעל משואות הבנינים המדומים המתערערים יקום ויבנה בנין מוצק, שאין שיני הזמן יכולים לשלוט בו. "ימה יתרון האדם בכל עמלו שיעמל תחת השמש, תחת השמש אין יתרון, אבל למעלה מן השמש יש יתרון" (קה"ר א'). אם אנו מצליחים למלא את החיים בתוכן ממשי של מצוות ומעשים טובים, כי אז נשארים הם נצחיים, והננו הולכים ומתעשרים בהם מדי שנה בשנה.

ולזה באה מצות הסוכה – "צא מדירת קבע", מאותה דירת קבע מדומה, שהשתדלת לפארה ולשפצה, ולראות בה את כל תוכן חייך, הכנס לדירת ארעי. הכר וזכור את המציאות האמיתית, ואותה, אותה דירת ארעי ראה לשכלל ולפאר – "תשבו כאין תדורו". נצל, נצל דירה זו כהכנה והכשרה לחיי נצח.

והנה יחד עם מצות הסוכה באה גם מצות שמחת החג, "ושמחת בחגך". ללמדנו, שלא בכדי לקחת מאתנו משהו באו מצוות התורה, כי אם בכדי לתת לנו. לא שמחה שבאה מתוך השכחת האמת, אלא זו שבאה מתוך ידיעה וזכרון. לא שמחה של קלות ראש והתפרקות, אלא שמחה של התרת הספיקות, שמחה של רצינות, שמחה של קדושה, שמחה של מצוה.

הקבע שבארעי

לנוער, תשכ"א

החודש נראים בו הפכים. מתחילים בימי דין, רצינות וכובד ראש גומרים בשמחה והתפרקות. בסוכות עצמם גם כן היפוכים - חג האסיף, חג הקשר עם הקרקע, מתבטא דוקא בסוכה שהיא דירת ארעי.

הנה הימים הנוראים מתחילים במזמור כ"ד: "לה' הארץ ומלואה... כי הוא על ימים יסדה...". אינו מובן הקשר בין שני הפסוקים, והפסוק השני בכלל אינו מובן, איזה ימים ונהרות הם שהעולם מיוסד עליהם?

למעשה, סוכות הנם המשך והחדרה בחיים של מה שקנו בימים נוראים, שלא יהא זה דבר חולף.

ידוע שבארצות בהן שכיחה רעידת אדמה אין עושים בניינים חזקים של אבן וברזל, אלא התחכמו לבנות בתים קלים מניר, כדי שלא ימעכו בההרס הבניינים, הארעיות היא הנה בנין הקבע שם. ואכן בבחננו את החיים, שזה עשינו במדה מספקת בימים הנוראים, אנו עומדים על העובדא שהכל כצל חולף, שהכל ארעי, צף ועובר, שאנחנו נמצאים על מעבורת קטנה ומסביבנו מים, מים.

"העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא, התקן עצמך בפרוזדור לפני שתכנס לטרקלין" (אבות ד' טז), וכל מה שאפשר להשיג הוא דוקא ע"י ההרגשה של הכרת מקומנו. מי שנמצא במעבורת ויתעלם מזה ויביא עליה ברזל ובטון הוא שולח יד בנפשו.

וזהו "כי הוא על ימים יסדה..." כי כל הבנין שלנו על פני כדור הארץ נמשל כמי שבונה על גבי המעבורת, וכנ"ל. וזהו שאם אמנם יש לנו חג אסיף והתורה לא רצתה שנתנזר מן החיים, אבל רצתה שלא נרגיש זאת אלא כמעבר, כאמצעי, והתכלית אחרת היא. ולימוד זה אנו משיגים ע"י הסוכה.

כל האזרח בישראל

תש"ב

"כל האזרח בישראל ישבו בסוכות" – מאן דאיהו ברזא דמהימנותא ומזרעא ושרשא דישראל" (זוהר רעיא מהימנא ג').

יש ארצות המנחילות זכות אזרח למתגורר בתוכם ישיבת קבע שנתים, יש המחמירים יותר. זכות האזרחות הישראלית נקנית לא ביכולת ישיבת קבע, אלא בדעת ישיבת ארעי. צא מדירת קבע ושב בדירת ארעי (סוכה ב' א).

"באספך" – חג הבא בזמן אסיפה" (חגיגה י"ח א), בזמן שעוזבים את המלוונות בכרמים ונכנסים לבתים להינות בישיבת קבע מעמל הידים, כתריס בפני הערצת הכח העצמי של כוחי ועוצם ידי, באה הסוכה זו שהכוכבים נראים מתוכה, זו אשר גם בישיבת צילה מרגישים מהשמים הפרושים מלמעלה. אז יש לקיים סוכות כמאן דאמר סוכות ממש – בנין ארעי. ואז גם בהכנסנו אח"כ הביתה לא תוכל להמצא הכרת הכח העצמי. ואז, רק אז, יתכן "ושמחת בחגך ואתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך" (דברים ט"ז יד). כי זה החושב שהכל בא לו מידי ה' הוא אינו יודע לתת, הוא אינו יודע מרגש אחים, נתינתו הוא רק מתנה על מנת להחזיר, מעין שמור לי ואשמר לך. האזרחות הישראלית, היא אשר יודעת שמחה בנתינה – "אתה והלוי והגר..." , אינה נקנית אלא בישיבת סוכה.

לא נתגלה סוד זה לזרים. עמי העולם בונים את הכל על עוצם היד. הם, עיקרם בבניי הקבע, בבתיים אשר הם בונים לעצמם, במחסנים וגדרות הברזל אשר הם מקיפים את עצמם. הם צועקים ביהירות: שלו שלי ושליך שלי, והם שומרים על רשותם ותוקפים את אשר אינו ברשותם.

הסוכה היא שם נרדף לשלום, הגר בסוכה יודע לשמוח על ברכת השם גם אם דלה היא ויודע לפרוס מפתו לדל גם אם קטנה היא הפרוסה. אבל לא כן דרי הבתים המרווחים, הם יודעים לנצל כל הרוחה להרוחת עצמם, ואם אין עינם צרה בכל מיני מותרות לצרכם או לצורך אנשי ביתם, צרה עינם בשל אחרים. הם שלום לא ידעו, כי ברבות הנכסים תגדל הקנאה.

והלימוד הזה של ידיעה לישיבת בסוכה בזמני שלוה ידע להכניס בישראל את רגש השלום גם בזמני מלחמה ורעש קלגסים. הבתים הגדולים והמבצרים העצומים בהם התבצרו נחרבו, התותחים הגדולים בהם שמרו על שלהם, בהם התקיפו גם את אחרים, נכרתו, והסוכה הדלה הפתוחה לכל מחזיקה מעמד.

ואם אמנם סוכות סוכות ממש, הרי יחד עם זה גם סוכות של ענני כבוד (סוכה י"א ב). ואמרו חז"ל: היושב בסוכה בעולם הזה זוכה לישיבת בסוכתו של לויטן לעולם הבא (בי"ב ע"ה א). הרבה לויטנים קמים מפעם לפעם ובולעים עולם ומלואו וחושבים שיקומו לעד, והנה באה ההבטחה כי רק אנחנו יושבי סוכות נזכה עוד לראות בכליונם של כל מיני הלויטן, ונזכה עוד לשבת בצל עורם בב"א.

בסוכות תשבו

תש"ח

שטופי אור וברוכי שמש הם מועדי ה' בארץ ישראל. ובאופן מיוחד מתבלט חג הסוכות בהבדל שבין החג הארץ ישראלי לבין אותו החג בחו"ל.

ימי סגריר וגשם טורד היורד כרגיל בלי הרף בימים שבין יום הכפורים וסוכות ומכביד על קיום המצוה בלילה הראשון הם המסגרת הטבעית לימי החג בחו"ל, ורק בארץ ישראל אפשר להנות ממצוה זו ולראות כיצד הנה מהוה חלק מחיים תרבותיים מסודרים.

בעוד שבחו"ל היו ד' המינים אמצעי מעורר זכרונות קדומים, מעודד בזמנים קשים ומביא ד"ש מהארץ שגלינו מעליה, הרי בא"י ריח הפרדס הרענן הנוף מהם מגרה את היצר לצאת לכרמים ולהשתלב במעגל החיים הטבעי של עבודה חקלאית.

"בסכת תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסכת. למען ידעו דלתיכם כי בסכות הושבתו את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים" (ויקרא כ"ג מב-מג). תעודת האזרחות נקנית בישראל ע"י הישיבה בסכות וע"י הידיעה על ערכה של הסוכה. אכן ענין זה לא תמיד שוה, כל דור צריך לדעת את הלימוד אשר עליו להוציא מהסוכה. ועל כן אנו מוצאים הבדלי דעות: חד אמר סוכה ממש וחד אמר ענני כבוד (סוכה י"א ב).

יש זמן שיש צורך להדגיש את הענין של סוכה ויש בזמן שיש צורך להדגיש את ענני הכבוד. בזמן שגלו ישראל מארצם, בזמן שכל החיים נדמו לסוכה בלתי יציבה, בלתי קבועה, דירת ארעי ולפעמים גם זה לא - באותה שעה היו צריכים להדגיש את הענין של ענני כבוד, כי למרות שאין זה אלא סוכה נופלת, שדומה כל רגע ורגע מטה היא ליפול, ובכל זאת לא נפלה. תמיד בגדר נופלת ואף פעם לא בגדר נפולה, כי נסים נסתרים התרחשו כל פעם והקב"ה גם בזמן הדינים הנוראים ביותר שמר על אחד מעיר ושנים ממשפחה והביא אותם ציונה כאשר עינינו רואות.

ואף עכשיו, משזכו העולים לעלות אחרי כל אשר עבר, ויש ונדמה שבתיאור היה זה הרבה יותר יפה, ויש ומתעוררת מחשבה, האם לא טוב היה לשבת על סיר הבשר, אף על פי שכבר ראו עין בעין את אשר בא בסוף הישיבה על סיר הבשר אשר לא לנו היה, איזה תשלום שלמנו לאחר שאכלנו את האבטיחים שלא אנתנו זרענו, אף על פי שבאותה שעה נדמה היה כי זהו חנם ויש שבר במצרים, אז כשבאים לראשונה לא"י ורוצים כבר לנוח והנה שוב מחנה, ושוב סוכות, ושוב אכילה משונה, ושוב ממשלה יהודית וכו' וכו' - לזה יש צורך לזכור, כי סוכות, סוכות ממש, היו גם בהוציא אותם מארץ מצרים, כי גם אז לא באו מיד למנוחה ולנחלה, כי גם אז היו ז' שכבשו ז' שחלקו, ורק ע"י זה, ורק ע"י העקשנות, ורק ע"י כח הסבל שגילו בזמן הראשון, זכו להגיע לארץ טובה ורחבה.

"ותטענו בגבולנו". אין א"י יכולה להיות בעינינו כארץ אחרת שהיא בעולם, אשר אם טוב, ואם לאו מחפשים מקום הגירה אחר. כאן יש צורך לשלח שרשים, וודאי שלא קל הדבר, אבל בעקשנות, ברצון חזק, מצליחים.

והנה יש ומהצורך להדגיש מובן שלישי בסוכה, והוא ענין הדירת ארעי. דוקא לאחר ההתערות בארץ וההתקשרות, לאחר שדומה שהתאקלמו בה ונדמה שאפשר לבנות בתים, וכשיבנו בתים מוגנים מרוח ומשמש וקור וחום, דומים שמעכשיו אין כבר צורך לשום עזרה ממישהוא, ואז יכול לבא רעיון של "כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה" (דברים ח' יז). אז יש צורך להדגיש את הענין של דירת ארעי בסוכות - לדעת כי תמיד, תמיד, זקוק אדם לרחמי שמים וגם כאן בא"י. מבלי רחמים אלה אי אפשר, "ארץ אשר... עיני ה' אלקיך בה מרשית השנה..." (דברים י"א יב), ארץ אשר בה ההשגחה

חזקה ביותר ואין אפשרות להסתתר, "אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו?...!" (ירמיהו כ"ג כד) - לבנות ולנטוע, לנטוע ולהנטע, ויחד עם זה לזכור את השגחת ה' ואת ידו. ובחג שמחת בית השואבה, זה חג המים אשר בו נידונים, היה מדגיש הלל הזקן: "אם אני כאן הכל כאן" (סוכה נ"ג א), ועיין פירש"י: "אם אני" כלומר הקב"ה, אם הקב"ה נמצא אתנו, ובדרך החיים הטבעיים אנחנו זוכרים את הכח האלקי המדריך את כוחות הטבע, אז "הכל כאן" – אז יש ערך לכל הדברים הארציים ואז יש גם הצלחה בהם.

הסבת הרע לטוב

ברית מילה, חוהמ"ס תש"ג

"התהלך לפני והיה תמים ואתנה בריתי ביני ובינך... ויפול אברם על פניו וידבר אתו אלקים..." (בראשית י"ז א-ג). ופירש"י, שלפני שנמול לא היה בו כח לקבל פני השכינה אלא בנפילה כמו שמצינו בבלעם: "נופל וגלוי עינים" (במדבר כ"ד ד).

תוכן הדברים, כי אומות העולם אינן יודעות את הסוד של הפיכת הרע לטוב, אלא רק את הטוב הפשוט ואת הרע הפשוט. האדם והאלקים הם שני הפכים שנראים סותרים זה את זה ושאינן האחד נבנה אלא מחורבנו של חברו. בכדי לקבל גילוי שכינה האדם מוכרח **ליפול** על פניו, לבטל את הרגשותיו ולאפס את עצמותו.

המילה באה להסב את הרע לטוב. חותמת ברית קודש מזככת את הבשר הישראלי ועושה אותו גופא לנושא הקדושה על ידי אחת משלושת הדברים שיש בהם ממהרסי עולם – התאוה נהפכת לתוכן קדוש עד כדי כך שהנה נהפכת למצוה הראשונה שבתורה: "פרו ורבו".

ההתרסנות והפרישות שמסמלת בתוכה ברית זו, שתוכנה מסירות הנפש ושפיכות הדם העצמי, פועלת את הנס הזה של הפיכת דבר טמא לדבר קדוש ונעלה. אין אנו מוצאים בישראל דברי שבח על פעולת הנזרות גמורה, אלא על הקידוש במותר, זיכוך הפעולה והעלאתה. אחרי שנימול אברהם, לא היתה סתירה בין מהותו הוא ורצונותיו המכונסים במסגרת המותר, לבין המצווה מבחינה עליונה, הכל נעשה היינו הך, ודיבור עם השכינה לא היה שוב קשור עם נפילת פנים. אולם אין להשיג זאת במלים בעלמא, אלא ביגיעה עצומה הבאה תוך מסירות נפש גדולה.

תוכן זה עצמו מוצאים אנו גם בימי חג הסוכות. מצוין הוא במינו: א' בשמחה, שאם גם בכל החגים יש מצות שמחה, מכל מקום בסוכות יש משום מצוה מיוחדת. כלומר, היא הנה בעצם תוכנו של החג – "זמן שמחתנו". וב', בדיני ההידור. לרש"י לולב היבש פסול משום "זה א-לי ואנוהו" (סוכה כ"ט ב). התוספות הקשו עליו שדין זה אינו אלא לכתחילה, ומפרשים מדין "הדר" שנאמר באתרוג ונלמד גם על לולב. איך שלא יהיה, הננו רואים את ההדר, כלומר את ה"זה א-לי ואנוהו", שבכל המצוות אינו אלא פרט צדדי שאינו מעכב, הרי בסוכות הוא נהפך לדבר עיקרי הפועל את כל קיומה של המצוה.

ענין חג הסוכות איננו לחדש חג, אלא לכוון אותו באפיק הרצוי. שמחת האסיף היתה בלאו הכי מטרת החג היא להפוך אותו משמחה פרטית ל"שמחתם לפני ה'". דבר זה מתבלט על כן באופן

מיוחד בהידור המצוה, כפי שחז"ל הדגישו כלפי אומות העולם, שאף הם יקבלו מצוה זו לנסיון והם בועטים בסוכותיהם כשנפטרים מהן (ע"ז ג' א). הידור המצוה, שבעצם ראויה המצוה להתקיים בלעדיו, הוא אבן הבוחן. אם ראית אדם מהדר במצוה משמע שקיומה אצלו הינו סיפוק רוחני שחביב עליו ומשתדל להאדירו וליפותו. וכשאנו מדברים על מדרגה גבוהה של הפיכת שמחת האדם לשמחה לפני המקום, הרי נקודת המבחן היא הידור המצוה – כאן ההידור הוא העיקר. ואכן אנו מוצאים הכנות גדולות לחג. ארבעים היום שלפני יום הכפורים והיום הקדוש עצמו, כל דברים אלה שהם הנם מיועדים לטהר את האדם, להשיבו למקור מחצבתו, הם הנם המכשירים לחג הסוכות, חג השמחה לפני ה'.

ולקחתם לכם ביום הראשון

תש"ד

"בזכות 'ולקחתם לכם ביום הראשון'... אני פורע לכם ממי שנקרא ראשון [עשו] ובונה לכם בית המקדש שנקרא ראשון... " (ויק"ר ל'). עשו נקרא ראשון. הננו מרגישים את זה בכל מאודנו. הם הראשונים, הם החזקים, הם הקובעים, אנחנו מתקיימים בחסדם, וכמובן שאוי לו לאותו קיום בחסדו של עשו.

אולם ראשוניות זאת של עשו אינה אלא במקרה, רק אם מתפוררת האחדות הישראלית עולה עשו. לא חרב בית המקדש אלא על שנאת חנם. האומה הישראלית בהיותה בשלמותה ואחדותה הרי גם האיברים הנראים רחוקים ביותר יש להם תפקידים משלהם. האגודה של ד' המינים מרמזת לנו לדעת חז"ל (ויק"ר ל') על ד' הסוגים של בני תורה ומעשים טובים (אתרוג), תורה בלי מעשים טובים (לולב), מעשים טובים בלי תורה (הדס), לא זה ולא זה (ערבה). ואף על ערבה נאמר שם: לאבדם אי אפשר, אלא יתאגדו יחד והם מגינים עליהם. יש לפעמים תפקידים גם לעמי הארץ, ועל זה אמרו: "ליבעי רחמים איתכליא על עליא, דאלמלא עליא לא מתקיימין איתכליא" (חולין צ"ב א).

בנידון זה מסופר בגמרא סוכה (מ"ג ב) על הצדוקים שהטמינו את הערבות של הושענא רבה תחת האבן בבית המקדש והרגישו בהם עמי הארץ והזיזו את האבנים והוציאו בשבת. דוקא בערבות המסמלות את עמי הארץ ראינו את העזרה הבאה לחכמים מתוך "עם הארצות" של אי ידיעת דיני מוקצה של אבנים.

אבל, אימתי? בזמן שהערבה יודעת להיות נמוכה מההדס, וההדס מהלולב, וכל שלשתם יחד יודעים להתקרב לאתרוג, ויודעים עם זה גם לשמור על מרחק מסוים ולא לדרוש להיות מאוגד עמו יחד לכדי טשטוש הגבולות.

והנה לדאבונו, יש והערבה אינה ערבה, שאין לה סימני הכשרות: קנה אדום שיש לו בושה, עלה משוך כנחל, שהוא מנביע ונענה כשיש צורך בעזרתו, שאינו כמשור ואינו פוצע כשפוגעים בו. ההדס אין ענביו מרובים, שאין לו פרטנזיות לראותו בתור נושא פירות, שידע שעיקרו אינו אלא ריחו, והלולב שלא יהא כפוף ולא יהא בו קוצים.

ובהתהוות האגודה הזאת, יכולים ישראל להתגבר על הראשוניות של עשו ולעלות ולהיות הראשון.

באספך

תש"ו

"באספך", חג הבא בזמן אסיפה" (ר"ה י"ג א). צא מהמבצר, הבית אשר אתה נוטה להתבצר בו דוקא בזמן אסיפה. בזמן הזריעה אין אפשרות זו, אז מדברים על שיתוף פעולה, אז צריכים לאור שמש, ולמטר שמים, ואז יש אולי צורך גם בעזרה מן החוץ. אולם משכלה קציר, וכלה הקיץ, והתבואה מוכנה, מאז נדמה שאין כבר צורך בשום שותפות, ואז בא הציווי של "בסוכות תשבון". כי אינך יצור מנותק, כי תלוי הנך בכל ימי חיך בחסדים. יראו הכוכבים ותראה רשות הרבים בתוך רשותך היחיד, ותזכור כי אתה חי בתוך עולם, ושאיך לך להתבודד עם האינטרסים שלך, ולישון בשקט על ערימת תבואתך. כי החסד אשר בו אתה חי יש לך גם לחונן לאחרים.

לא אידיאליים שהם קיימים רק עד זמן האסיפה, אלא דוקא בזמן האסיפה. הסכם גומלים - אם אתה בא לתוך ביתי אני בא לתוך ביתך, אם אתה משמח את שלי אני משמח את שלך. שמחת תורה היא מפני שזו אינה שמחת היחיד, אלא שמחת הכלל כולו, שאין השמחה שמחה, אלא בשמחת הכלל. תכנית של פעולה מעשית, ולא של דיבורים בזמן שאינם מחייבים, אלא דוקא שמחה על יסוד הפעולה המעשית הזאת, "שמחתי ושימחתי" (מע"ש ה' יב). זו כל התורה כולה. אנחנו איננו יודעים מחלוקת רשויות, אנחנו איננו גורסים: תנו לקיסר את אשר לקיסר וכו'. בשבילנו כל ענין רעיוני יש לו ערך ומשקל במדה שגם בחיים המעשיים אין בו פגם, בו יבחן ורק בעברו את המבחן אנו קובעים מה חשיבות ערכו.

אף מצות הקהל, שמלך ישראל היה קורא אותה תכנית ההתנהגות של היחיד והציבור, תכנית זו שרק המלך קורא אותה. המלך ולא יורש העצר, ולא העומד להבחר, כי אין התורה מצע לבחירות. יש רגילים לדרוש יפה ולקיים מועט, אלא תכנית הקבינט הממלכתי היא נאום הכתר המנוסח מראש והקובע את יחסי הציבור והיחיד.

קשר ישראל לאדמתו

תש"ו

חג הסוכות הנהו חג האדמה ועובדי האדמה. המצוות של החג קשורות הן באדמה - ד' המינים; ואף הסכך, הנעשה מפסולת גורן ויקב; אף הזמן "באספך", חג הבא בזמן אסיפה" (ר"ה י"ג א). חג זה, לכאורה, היה צריך לסמל לנו את הקשרים לאדמה, את החיבור לארץ, את הקבע. אולם מה נפלא הדבר בראותנו כי חג זה מסמל את התלישות ואת הארעי - "צא מדירת קבע ושב בדירת ארעי" (סוכה ב' א).

אכן כך הם הדברים, כי באמת חג הקביעות והקשר לאדמה, כשם שגם הקשר לאדמה זאת, נחוג ע"י הדגשת האופי הלאומי המיוחד שלנו, את הקשרים המיוחדים לאדמה ולחיי עבודה. אין עבודתנו, עבודת האדמה, עבודה כשאר העמים, ואף אין קשרינו עם האדמה קשר דומה לשאר העמים. המהות של החיים שלנו היא באה לידי גילוי במדה שהם משמשים מרכבה למלכות השמים.

החיבור שלנו עם הארץ, חיינו המדינתיים והלאומיים, עיקרם ותכנם הוא להשתמש בכל המנגנון הממלכתי הלאומי לשם הגשמת הרעיונות של חסד, של טוב, של דיכוי העריצות, של השלטת הצדק בעולם.

בו בזמן שאנו רואים כל אומה ולשון, ואף הטובים והמשובחים שבהם, שכל טוב ויפה יכול לתפוס להם מקום רק ברעיון, אבל כשמגיע למעשה מתנדף הכל, והמחשבות הטובות ביותר, כשהאנשים המכריזים אותם מקבלים את השלטון ואת המלכות מיד נרתעים אחורה, כי במקום המלכות והשלטון שמה מוכרח לשלוט הרשע, ואין בהם כח להוציא לפועל את המחשבות הטובות שלהם, הרי אצלנו עיקר השאיפה לשלטון היא לשם זה, ובלעדי זה אין צורך כלל בשלטון – "והכה ארץ בשבט פיו וברוח שפתיו ימית רשע" (ישעיהו י"ד א). ועל כן בזמן השמחה כתוב: "אתה והלוי והגר אשר בקרבך" (דברים כ"ו יא). ועל כן גם בחג זה מקריבים אנו קרבנות ע' פרים כנגד אומות העולם לכפר עליהם.

וזהו שאמר הלל הזקן: "אם אני כאן, הכל כאן" (סוכה נ"ג א), שתכנו שגילוי האני שלנו הוא לא בכדי לשלל את מישהו, אלא אדרבא, בכדי שהכל יהיו כאן. וכאן ההפרש בין ה"אתה בחרתנו" העברי, לבין ה"אתה בחרתנו" של חיות הטרף של הגזע העליון, אשר התבטא בתאי הגזים ובבתי המחנק והיסורים – להפוך את הגורן והיקב לפסולת גורן ויקב. להפוך את הלחם אשר אנו אוכלים לא למטרה כשהוא לעצמו, שאליו מופנים כל הכשרונות האנושיים, ובשמו ולשמו נעשה הכל ומותר הכל, כי אם לאמצעי, לפסולת, שעיקר התכלית אינה אלא מוצא פי ה' אשר עליו יחיה האדם. הקביעות הישראלית והקשר לאדמה ולמדינה מתבטא דוקא ב"צא מדירת קבע", בהדגשת רעיון האחדות, אחדות האנושיות, אחרי אחדות האומה - "אם אני כאן הכל כאן". והאידיאל העיקרי הוא לא "לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה", אלא ניצול הידיעות והכשרונות להיטיב ולשפר, לסלק את הרע, לגרש את העריצות ולהשליט במקומם עול מלכות שמים בעולם.

הדר ושמחה בלולב

תש"ב

"דין [הלולב] גירא בעיניה דסטנא" (סוכה ל"ח א).

במצוה זאת אנו מוצאים שני דברים שהם בדרך כלל מלווים למצוות בלי שיהא בזה ציווי: מצות הידור ומצות שמחה. מצות הידור בדרך כלל היא אינה מעכבת ואינה ציווי בכלל, אלא "זה א-לי ואנוהו" (שמות ט"ו ב), שישראל עצמם אמרו. וכן מצות שמחה – "תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה..." (דברים כ"ח מז). אולם לא מצינו שנצטוו, אלא הוא גדר שיש לעשותו מעצמו בלי ציווי. אולי משום שאעפ"י שגדול מי שמצווה ועושה, הרי יש גם שיקולים לצד שאינו מצווה. ועל כן השאירה תורה את ההידור והשמחה לרשות. אולם מכל מקום בסוכה אין הדבר כן, ולכאורה למה? אלא משום שההתקרבות שישראל זוכים לה ביום הכפורים זוהי התקרבות שמחדשת את המושג ישראל קב"ה ואוריתא חד, וממילא יש כאן קבלת מלכותו באהבה, עד שהמצווה ועושה מקבל לתוכו גם את הדרגא של אינו מצווה ועושה.

וזהו הענין של "בששון", כי ששון מצינו על גדר של שמחה שלא עמלים בה. בהבדל מיו"ט שהוא ע"י ישראל דקדשינהו לזמנים, יש ששון דמילה, שהתינוק הוא בזה בבחינת "כמוצא שלל רב" (שבת ק"ל א). ועל כן, שמחה זו שנצטוינו מכניסה לדרגת ששון. וכשמגיעים לדרגה של ואנחנו מה, של ביטול העצמיות והיא בחינת מים שנקווים ממקום גבוה, בהבדל מיין שיש בו גם תערובת ידי אדם. ובזה לא הודו הצדוקים.

ובדרגה אחרונה זו זוכים לכתר מלכות - דוד מלך ישראל.

שתי שמחות

תש"ד

שבת ל' ב: "בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת מפני שדבריו סותרין זה לזה... כתיב 'ושבחתי אני את השמחה', וכתיב 'ולשמחה מה זו עושה'", ומתרצת הגמרא: כאן בשמחה של מצוה, כאן בשמחה שאינה של מצוה.

ההפרש שבין שתי שמחות אלו הוא, שבו בזמן ש"בשאינה של מצוה" הננו רואים בה את התכלית. כך, שאם אנו שואלים את האדם למה אתה עמל, הרי התשובה היא בכדי שאגיע לידי סיפוק, שפירושו השמחה, הרי בשמחה של מצוה השמחה היא רק שלב ראשון והקדמה, אמצעי למה שבא אחריו - "עבדו את ה' בשמחה" (תהלים ק' ב).

ועל כן רואים את ההפרש בשמחות לאחר זה, שאם באופן רגיל "ואחריתה שמחה תוגה" (משלי י"ד ג), כי אחרי שנגמרת התכלית נמצאים שוב במצב שהיו קודם עם אותה הרגשה שהטוב כבר עבר, וזה מכניס רגש דכאון. כי שמחה ללא הפסק אינה אפשרית בחיי החלוף של האדם, והשמחה בעיקרה איננה אלא השכחה עצמית, הסחת הדעת מהמחר. ועל כן כבא המחר מתחדש הדכאון פי כמה. לא כן השמחה של מצוה, שמביאה את האדם לידי עליה נפשית ודבקות במקור הנצח - "אין השכינה שורה... לא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש... ולא מתוך עצבות... אלא מתוך שמחה של מצוה" (שבת ל' ב). הרי שהשמחה של מצוה מרוממת את האדם על המעשים והחיים הרגילים ומכנסתו לעולם של טוב, ושם הרי תמיד רק "עז וחדוה במקומו" (דבה"א ט"ז כז). שמחה זו איננה פוסקת, אלא אדרבא משמשת כפתח לשובע שמחות. זוהי השמחה שעליה אמר "ושבחתי". מה שאין כן השמחה שאינה של מצוה, שאין לה מטרה נוספת. "שמחה" שאם נשאל "מה זו עושה", כלומר מה תכליתה, לא נוכל למצוא מענה, זוהי שמחה של הוללות והשכחה עצמית, וזוהי שיש לגנותה.

*

חג הסוכות מוכתר כזמן שמחתנו - הזמן הזה הוא לכאורה מצד שהוא חג האסיף, ואם כן הרי זה באופן טבעי זמן שמחה לכולם, ומשום מה ההגדרה "זמן שמחתנו" כאילו רק שלנו היא השמחה? ישנם שקרים מוסכמים, ובין אלה גם המקובל בעולם כאילו התורה ומצוותיה מכבידים על החיים ומגרשים את השמחה, הפורק עול כאילו חיינו הם חיי שמחה. אולם אם ננתח את הדברים נראה עד כמה שזה מוטעה. השמחה, אם ישנה בעולם, אינה אלא מעין שמחה של שכור, שע"י אמצעים מלאכותיים הוא מעורר בקרבו את התרוממות הרוח, וכשהוא מתפכח מתגבר עליו עצבונו פי כמה. אם אנו פותחים עתון הנה בצד תראו הזמנה למקום איפה שיכולים לזכות בצחוק "המטורפים". זוהי שמחה הנובעת מתוך שכחה עצמית, כי על כן אילו היו זוכרים כי אין השמחה אלא בת רגע, שהנה תעיף עיניך בו ואיננו, כי אז תאמר יחד עם קהלת (בי ב): "לשחוק אמרתי מהולל, לשמחה מה זו עושה?"

הרבה מהצעירים מעריצים את כוכבי וכוכבות הקולנוע, נראה שחיהם נוצצים, והנה נסו נא לקרוא עליהם. ומה אנו שומעים? פלונית החליפה שלשה בעלים, ופלוני החליף כמה וכמה נשים. אין להם משפחה ולא חיי משפחה, יש להם רק הוללות ושכרות, וסופם הוא שאחרי שהם מכלים את עצמם נזרקים בשולי דרכים ויש וכמה שורות על מותם הטרגי מסיימות אורח חיים סוער ביותר.

התורה דורשת מהאדם לחיות בעינים פקוחות, ומשום כך הזמנים שלנו מחולקים לבטויי רגשות שונות, ומשום כך אין לדבר על שמחה טרם שעברנו את הימים הנוראים בהם הרגלנו עצמנו לרצינות המחשבה, והשתדלנו לכוין את החיים באופן שיהיו מנוצלים במדה מקסימלית. רק אז יש מקום לשמחה. ואכן שמחה מסוג זה רק שלנו היא "זמן שמחתנו".

אם אני כאן הכל כאן

תש"ה

בשמחת בית השואבה היה הלל אומר: "אם אני כאן הכל כאן, ואם אני כאן מי כאן" (סוכה נ"ג א), ועי' פירש"י [שהיה דורש בשמו של הקב"ה].

אולם פשוטם של דברים קשה מאד לכאורה, דהאיך יתכן הצורה הזאת של ביטוי להלל שהיה מפורסם בענותו ובסבלנותו. אולם תוכן הדברים, שהענוה אין פירושה אלא ביטול הצורה השחצנית של האני החיצוני, זה שבו רגילים להתפאר ובו רגילים להתגאות, אבל ביחס לאני הפנימי, ביחס להכרה העצמית הפנימית, יש כאן כח עמידה רב גבורה ואי התבטלות בשום אופן כלפי מפריעים חיצונים - "הלל לא יקפיד" (שבת ל"א א). זוהי המדה המוצקה של שמירה על העקרון של אי הקפדה בקפדנות בדריכות, באי תזוזה אחורנית בכל המצבים, "ויגבה לבו בדרכי ה'" (דבה"ב י"ז ו). והענוה משמשת מצד שני לליטוש והגברת ההכרה של ה"ויגבה לבו", של אי התבטלות ואי ביטול ההכרה העצמית ודרך ההתנהגות למרות מלעיגים ולמרות מבקרים. זהו כח העמידה של הבטוח באמתו. כי בתוכם של דברים הרי ההתגאות מושכת יניקתה מהתחשבות עם דעת אחרים והרצון להתבלט בעיניהם. כי הגאווה שייכת רק כלפי מישהו, ומכאן גם לפחד התוקף משום מה יאמרו הבריות, ומכאן גם הבושה מפני המלעיגים. הענוה מקנה את החירות העצמית, את הבטחון הגדול ואת אי הצורך ואי התלות בדעת אחרים, היא הנה הגבורה וההתחזקות בהכרה העצמית שאם אני כאן הכל כאן.

הרגשה זאת הננו צריכים לטפח, הרגשה מתוך הכרה שאתנו נצח הדורות, אתנו כוחות העבר, שאנחנו אלו היודעים מה אנו רוצים, שאנחנו אשר יודעים כיצד עלינו להתנהג, שאנחנו הננו היודעים את תוכן ומהות החיים הישראליים. הכרה זו צריכה לעודד אותנו לא להתחשב עם מלעיגים ומשטינים ומבטלים וממעטי דמות. גם אז היו כאלה - הצדוקים לעגו לדרך עבודת ה' של הפרושים, הם לא היו משתתפים בשמחה של מצוה זו, והצדוקים באותה שעה היו העשירים והחזקים התקיפים ותופסי העמדה, המשפחות המיוחסות, והפרושים היו המון העם, הצבור הפשוט אנשי הכפר ואנשי המלאכה, והיה צורך במדה מרובה של הגברת ההכרה העצמית, הכרה זו שאנחנו הננו הכל, שאם אנו כאן הכל כאן, ומתוך הכרה זו נבנה העם הישראלי.

זמן שמחתנו

תש"ז

סוכות הוא זמן שמחתנו, השמחה שלנו, אף על פי שחג האסיף אינו מיוחד דוקא לנו. ואם זו היתה השמחה, הרי שלא היה בה בכדי להתייחד דוקא עבורנו. יתר על כן, מוצאים אנו ביחס לשמחת בית השואבה שדוקא חסידים ואנשי מעשה היו מרקדים ושאר העם לא היו משתתפים, אלא באים "לראות ולשמוע". סימן שזוהי שמחה של פנימיות התורה שלא זוכים לזה בנקל. כבר אמר אחד האדמו"רים: כמה גדולה מצות סוכה, שאתה נכנס לתוכה עם המגפים. תכנו של דבר, שהננו מוצאים בחג זה אפשרות של זיכוך החומר עד כדי שלא ידח ממנו הנדח, לא רק ע"י התרחקות מארציות אלא גם ע"י המצאות בתוך תוך החיים עצמם.

"יורח אלקים מרחפת על פני המים", בזמן בריאת העולם, "בזכות מה? בזכות התשובה שנמשלה למים, שנאמר: 'שפכי כמים לבך'" (ב"ר ב' ד). אחרי הימים הנוראים, שהיו גם ימי התשובה, נתגלה כח זה. כי אמרו חז"ל: "שאלו לחכמה חוטא מה יהא בדינו... לתורה... לנבואה... שאלו לקב"ה, אמר: יעשה תשובה" (ירושלמי מכות ב').

אם החטא הוא סטייה מהצו האלקי, שאין אליו יחס עצמי, וכל החיות היא מכח שמירה על הצו, הרי באותו רגע שחוטאים ומנתקים את הקשרים שוב אין לו תקנה. תשובה פירושו חזרה, דהיינו מתוך הנחה שבפנים הנפש הקשר ממשיך להיות קיים מתוך זה ש"מדיליה נפח". וסוד זה ידוע רק לקב"ה.

והוא ההבדל שבין ניסוך היין לניסוך המים בסוכות, כי היין יסודו בשכרות, בהרדמת החושים העצמיים, מה שאין כן המים הם מרוים אבל אינם משכרים.

הוא שאמרו: ערבים עלי דברי סופרים יותר מיינה של תורה (ע"ז ל"ה א). כי יין הוא בחינת תורה שבכתב, שקיים אליה יחס של מצוה ושל מצווה, אבל לא יחס של מצוה ומצווה בגוף אחד. תורה שבע"פ, שבה אמרו: כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש ניתן למשה מסיני (ויק"ר כ"ב א), שכל גלויי השכל שלנו הם גופי תורה – זה משיגים רק אלה אשר גופם נהפך לתורה, אשר כח יניקתם הוא מכח מאן דנפח, בחינת מים, מה מים יורדים ממקום גבוה למקום נמוך.

על כן, עצם ניסוך המים הוא יסוד תורה שבעל פה ולא נכתב בתורה, ועל כן עיקר השמחה היא לחסידים ואנשי מעשה. אולם גם לזכות לראות ולשמוע היא מדרגה.

ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה

תשי"א

רישומי שמחת בית השואבה, בצורה שעליה אמרו חז"ל (סוכה פ"ה מ"א), שמי שלא ראה אותה לא ראה שמחה מימיו, נמסרו לנו בפרטי עניניהם מזמן בית שני. הצהלה שהיתה מסביב לשאיבה, שהנה בעצם אחת מעשרות דרכי העבודה שבבית המקדש, ודאי שחלק חשוב מגורמיה היה המחלוקת שמסביב לה בין הפרושים והצדוקים. אולם מנהגי הערב הכרוכים בשאיבה מגלים לנו תוכן רוחני רב משמעות בענין זה שאיבת המים שמשלה לו ביטוי. לא בזמן אחר ולא במקום אחר אנו מוצאים

את אותה הסתייגות ממעשי אבות ראשונים ששגו בחטאים: "אבותינו שהיו במקום הזה אחוריהם אל היכל ה' ופניהם קדמה, והם משתחווים קדמה לשמש... " (שם מ"ד). באותו מעמד היה גם השבח מהחסידיים ואנשי המעשה, אשר ביניהם גם בעלי תשובה, שהיו אומרים: "אשרי זקנותנו שכפרה על ילדותנו" (סוכה נ"ג א). ברור הדבר, שהם ראו את שינוי העמדה הכללית, בהבדל מדורות ראשונים עובדי ע"ז, כשם שחזרה בתשובה ע"י הציבור של בעלי התשובה, כקשור עם ענין השאיבה הזאת.

אכן מתקשרים הדברים יפה גם עם מחלוקת הצדוקים, שהתנגדו בעקשנות לניסוך המים. ההבדל שבין מים ליין הוא לא רק במהותם, אלא במקור נביעתם: "ושאבתם מים... ממעיני הישועה" (ישעיה י"ב ג). שאיבת מים באה ממעין, וכשאתה מסתכל בטבעו של מעין אתה עומד מיד על הערך הניתן לכוחות הגנוזים, הבלתי מוערכים, הנמצאים עמוק בבטן האדמה, אשר יש ולמראית עין הרי זה מאכזב, ורק לבסוף אתה עומד על טעותך. המעין, יש והוא נשאב ומימיו מתרדדים, ויש והם יבשים ונעלמים לשעה לגמרי, והמסתכל השטחי עלול להוציא משפט מוטעה כי אין בו מים. אולם, יש לחכות בסבלנות איזה זמן, והעורקים הנסתרים אשר אליהם המעין מקושר יביאו אליו שוב מים חיים, ושוב יפכו המים במעין זה. כוחו של מעין הוא, שאינו תלוי בדבר מדוד ומוגבל, שכוחותיו סמויים ומקורותיו מתברכים מתוכם.

הוא הדבר אשר היה ענין לסמלו ביחס לעם המופלא הזה. יש ויש אומרים: "אבדה תקוותנו, יבשו עצמותינו". יש ויש גורמי יאוש, לפעמים במובן גשמי, ולפעמים במובן רוחני. מה מיואש היה הנביא בראותו את העם ברע, והוא צועק: "מי יתנני במדבר מלון אורחים ואעזבה את עמי... " (ירמיה ט' א). ובצאתם לגולה, בהפגשם שוב ושוב עם תרבויות של עובדי ע"ז עץ ואבן, האם היה אפשר לקוות לשיפור? ואכן רואים אנו את הציבור העולה שנית ארצה ע"י רשיון כורש, והם לא נבדלו מטומאת הגויים, והם מעלים אפילו את נשותיהם הנכריות, ודומה מי יודע מה יצמח כאן. אולם רק תקופה קצרה עוברת, והעם היושב על אדמתו מתנער ושב לאיתנו, ובסופו של דבר הוציא דע"ז, ומתגברים על החולשות, וקמים בתי מדרש לתורה, ומתרבה הדעת בישראל, וקמים חסידיים ואנשי מעשה, ומתרבים גם בעלי תשובה. כן, אלה הם המאוכזבים מתרבויות הנכר, אלה הם אשר הציצו בשעתם ונפגעו, אולם עכשו נתברר שהם חזרו, בבושת פנים וברגשי חרטה חזרו. חזרו מתוך גילוי המקורות העצמיים המפכים בקרבם. לא רק לתורה, אל עצמם הם חזרו.

זהו שהתגלם במצות ניסוך המים, וזהו שנבחר דוקא המעמד הזה לשם מתן ביטוי לו, ומשום זה היה באמת קרב עקשני בין הפרושים לצדוקים בענין זה. במקום שהצדוקים לא ראו שום אפשרות של פירוש ושל תוספת וראו את התורה שבכתב כמוגמרת, הטילו הפרושים דגש גדול על "לא תסור", על הסמכות הגדולה שמסרה תורה לחכמים לפרש ולהרחיב, לעשות סייגים ולתקן תקנות. הצדוקים החזיקו בשיטת ניסוך היין, כלומר דבר קצוב וגמור, בו בזמן שהפרושים ראו את הדבר כמעין המתגבר.

*

היין והמים מהוים שני יסודות שונים וסמלים שונים בזה שהיין הוא מעשה אדם, אולם המים הם הדבר הטבעי.

אומות העולם לא יכלו לקבל את מצות סוכה משום ה"בעוטי למה להו" (עי' ע"ז ג' ב), כי לא היה זה נובע מעומק הלב, אלא דבר חיצוני המוטל ממרום ע"י צו. אבל לא זאת המטרה, כי המטרה היא

רק לגלות את הפנימיות של האדם ע"י הצו הזה המכוין את האדם לאפיק נכון ועל ידי זה ניתנת הפנימיות להתגלות.

וכח זה של הטבעיות הישראלית, אשר רק הצלחה ארעית יכולה לקרות בה בהשפעות זרות אולם בסופו של דבר הכל חוזר למקום טהרה, זה התגלה בחזרה המלאה למקורות ישראל אחרי זמן רב של תעיה בהתחלה והמשך הבית השני.

הסוכה מגלה את הארעיות, ולכאורה זה סותר לרעיון הקבע, לרעיון ההאחזות הלאומית בקרקע. אבל בשים לב שהארעיות הזאת מגלה על ידי זה את הקשר לבורא העולמים, בזמן שאין נגדך מחיצת קירות הבית, בזמן שאתה רואה מעליך את הכוכבים, ואתה תופס את כל המציאות כולה רק כדבר ארעי, זמני, מסמא את העינים, ורואה לפניך את אדון העולמים כולם - זהו כח הסוכה. ועל כן רק ישראל מסוגלים לה. כי באלה, שהנתקות ממקום קביעותם הם, ומגילוי לאומיותם במובנה החמרי פוגע בעצם מהותם - בהם לא יתכן דבר זה.

בששון ולא לששון

תשי"ח

"אלו ואלו אומרים אשרי מי שלא חטא ומי שחטא ישוב וימחול לו" (סוכה נ"ג א). ברור שהיתה כאן הפגנה של ליכוד נאמני תורת משה וישראל. שאיבת המים, בצד ההלכה המעשית של "נסכו לפני מים בחג", היתה לה גם משמעות סמלית של תשובה, שדומה למים שנאמר: "שפכי כמים לבך... (איכה ב' יט).

"ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה" (ישעיהו י"ב ג). זה המיוחד שבמעין שהוא נובע ממקורו ומתחדש. לפעמים המעין נחלש, לפעמים נדמה שהנה הכל נחרב והולך. אולם מיד לאח"כ בא זרם חדש והכל חוזר ומפכה.

"יאבותינו שהיו במקום הזה אחוריהם אל היכל ה' ופניהם קדמה ומשתחווים קדמה לשמש, ואנו ליה עינינו, רבי יהודה אומר: היו שונין ואומרים: 'אנו ליה וליה עינינו'" (סוכה פ"ה מ"ד). הנה כי כן, אף פעם לא נחרב המקור הישראלי. בניגוד לכל החישובים הדברים מתפתחים בכיוון אחר. הרבה פעמים כבר עמדו חכמי הגויים עם השעון ביד לראות את קץ עם ישראל ונאבדו. הרבה פעמים עמדו מתחכמים מישראל לראות את קץ תורת ישראל ונתבדו. בעתים שונות ובזמנים שונים אנו רואים את הללו אשר כל מה ששייך לישראל ותורתו הם רואים כמיושן. הם משתחווים קדמה לשמש, הם רואים את השמשות העולות באומות העולם ואחוריהם אל היכל ה'. זוהי לא רק התרחקות מקרית שלא מדעת, זוהי החזרת פנים מכוונת. ואף על פי כן עברה התקופה הזאת, והנה קם דור חדש. והדור הזה עושה חיל מהם מילדותם, ומהם גם אחרי שעבר זמן, וזקנותם צריכה לכפר על העבר. מכל מקום שומעים ובאים.

כי הנפש היהודית לא תמלא מכל אותם הבלים שנותן העולם הגויי. סוף סוף נמאסות ההילולות והחינגאות הללו, שאין מאחוריהם תוכן של מעש, שאינם אלא מגרים למעשי פשע, ומפוררים את אשיות החברה היהודית.

"אמר ליה ההוא מינא דשמיה ששון... עתידיתו דתמלו לי מיה בעלמא דאתי... אמר ליה: אי כתיב מים לששון כדקאמרת... " (סוכה מ"ח ב). לא לששון, אלא בששון. הששון אצלנו הוא אמצעי להדרבנות, על כן הוא ברובו מוסתר ומוצנע. החיים של האיש מישראל כרוכים במאמץ, במתח בלתי פוסק, וכשבא זמן הששון הרי הוא "בששון", כאמצעי שעל ידו מסתכם העבר, וכאמצעי התחזקות לקראת הבאות.

*

בחג נידונים על המים, ואת אשר משיגים בימים נוראים בבכי וצעקה צריכים להשיג בימים הללו של הסוכות ע"י שמחה. אולם סוכות בא לאחר הימים הנוראים. ללמדנו, שאין שמחה זו יכולה להיות, אלא לאחר שעברו את שטיפת הטהרה של הימים ההם.

*

זמן שמחתנו. לכאורה זמן שמחת האסיף אינו זמן של שמחתנו אנו דוקא, גם אומות העולם שמחים כשמאספים התבואה. אלא, שאנחנו משלבים לזה גם את חגיגת המים, שהיא על שם העתיד. אנחנו איננו רואים את האסיף כמשהו מוגמר, אלא כאמצעי לזריעה חדשה. בשבילנו אין כל ענייני העולם מטרה לעצמם, הכל הוא אמצעי. על כן הצדוקים לא הודו בניסוך המים. על כן התבטאה השמחה העיקרית בניסוך המים.

ועל כן בעוד שאצלם השמחה פוחתת מיום ליום, שמחת הזריעה גואה ועולה מיום ליום, ועל כן בשמיני "עצרת תהיה לכם". שמחת הזריעה אין אצל הגויים, אצלם תתכן רק שמחת הקציר. זהו החידוש שבשמחת הנתינה, ההפריה, החידוש, ההשתלבות במעגל יצירה – זה ישנו רק בישראל.

*

"נסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו לכם גשמי שנה" (ר"ה ט"ז א). נסיכת המים שמנסכים על גבי המזבח, מים שרק לפני זמן מה שאבו אותם מהמעין, באים לסמל את המעגל של החיים היהודיים, שהוא מצד אחד בנוי על גשמיות וניצול הנמצא, אולם מאידך הוא עומד להחזיר זאת מיד למקורו. חג האסיף הוא חג כינוס התבואה, בנקודה זאת משתווה היהודי עם עמי העולם. אבל במטרה יש הבדל רב, באמות העולם בזה מצטמצמת כל המטרה. בישראל הרי זה רק אמצעי לעבודת ה'.

*

הנהירה אחרי הגשמיות נובעת מתוך שדבר ה' גם שם נמצא, אלא שהוא נמצא בצורה מערפלת, וזו יותר נוחה ומתאימה לאדם בשלבי הירודים. מכאן שמחת האסיף ובכלל הרגשת הרעננות של העם הקשור אל אדמתו. והרי זה ניצוץ מאותה תקופה של "לעבדה ולשמרה".

קהלת בחג

סעודה שלישית, חוהמ"ס תרצ"ט

בחג השמחה קוראים קהלת. זיווג השמחה עם הבל הבלים. בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת... ולא גנוזהו הואיל ותחלתו דברי תורה וסופו דברי תורה (שבת ל' ב). "מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמל תחת השמש", תחת השמש אין יתרון הא למעלה מן השמש יש יתרון (קה"ר א').

"סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם" (קהלת פרק י"ב יג). אם אין יתרון לאדם בעמלו, אם בחינת כל תענוגי העולם מביאה לידי ביטולם, לידי הקריאה הנואשת של "הבל הבלים", אין זה אלא כל זמן שאינה מביאה לידי ה"סוף דבר...". בתורה ניתנה לאדם האפשרות להפך את הבל הבלים הגדול ליש גדולת. בתורה הכל מקבל ערך של יצירה חיובית גדולה שביד האדם. אותו העמל עצמו אם הוא על מה שלמטה אין לו יתרון, אבל בהיותו מכוון כלפי למעלה מן השמש יש בו גופא יתרון.

"גדול הנהנה מיגיע כפיו יותר מירא שמים" (ברכות ח' א). והכונה, שיראת שמים שהיא עוברת דרך כור יגיע הכפיים היא גבוהה יותר לאין תכלית ומעמידה את האדם במצב גבוה הרבה יותר. חג הסוכות, שהוא חג יגיע הכפיים, צריך להיות חתום בחותמת של יראת ה', עמל האדם צריך לקבל את היתרון וזה מתקבל ע"י ה"סוף דבר הכל נשמע...".

וביום השמיני עצרת

תש"ד

"וביום השמיני עצרת", משל למלך שעשה סעודה... כיון שעברו שבעת ימי המשתה אמר לאוהבו: כבר יצאנו ידי חובה מכל בני המדינה, נגלגל אני ואתה במה שנמצא ליטרא בשר או של דג או ירק. כך אמר הקב"ה לישראל: 'וביום השמיני עצרת תהיה לכם'" (מד"ר פנחס כ"א).

סוכות הוא מיועד להיות חג אנושי כללי – "זאת תהיה... וחטאת כל הגויים אשר לא יעלו לחג את חג הסוכות" (זכריה י"ד ט). בסוכות מקריבים את ע' הפרים לשלומן של ע' האומות. הדרישה להיות מכיר טובה לנותנה, היא דרישה שצריכה להיות מובנת לכל נברא בצלם. הסוכה, הנעשית מפסולת גורן ויקב, המוציאה את האדם מביתו, מכנסתו לדירת ארעי להזכיר לו על בעל הבית האמיתי, צריכה להיות נחלת האנושיות. כאן אין עוד שום גילוי מיוחד של התעלות, כאן יש רק חובת דרך ארץ פשוטה ויסודית של הכרת הבורא, ומתוך זה הכרה באחדות כל הנברא בצלם, וישראל מקריבים פרים לשלום העולם כולו.

אולם יש משהו יותר מזה, חוץ מהכרת התודה שנגמרת חובתה עם הבעת התודה, יש עוד משהו של יצירת יחס בין הנותן למקבל, יחס של קרבה, של אינטימיות ולבסוף גם יחס של אהבה. אם פלוני דואג לי, הרי חוץ מזה שהנני צריך להודות לו, הרי זה גם מקשר אותי במדה ידועה אליו, ומכל שכן כשהטובה הנה כולה במטרה נקיה להנותני, ומכל שכן כשהטובה היא גדולה ויסודית הנותנת לי חיים וחדות חיים, וזהו "ביום השמיני עצרת". זוהי כבר סעודה שאין בה מהרשמיות, אלא מתוך יחסי קרבה של אוהבים, של מקבל ונותן. מתוך יחסי משפחה - "חביבין ישראל, חיבה יתירה נודעת להם שנקראו בניס למקום" (אבות ג' יד). וזהו: "יתן חלק לשבעה", אלו ימי סוכה, 'וגם לשמונה', זה שמיני עצרת" (קהלת רבה י"א). כי אחרי שעברו את חג הסוכות זוכים להתעלות יותר מזה לשמיני עצרת.

אולם למעשה, הננו רואים שגם מצוה קלה זו של סוכה, גם כן אינה נשמרת ע"י אומות העולם (ע"ז ג' א). וכנראה, ש"יתן חלק לשבעה" הוא מותנה ב"וגם לשמונה". ומי שאין לו שמיני עצרת, אין לו גם שבעת ימי סוכה.

והוא הדין לדרשה השניה שדרשו שם: "יתן וחלק לשבעה", אלה שבעה ימי השבת, 'וגם לשמונה', זה שמונה ימי מילה". השבת הנה אות לבריאת עולם, לאדנות העולם. אדנות זו, שכולם שותפים לה, שאינה מיוחדת בעצם לישראל. אות הברית של המילה הוא כולו לישראל, אות וסימן התיחדות מיוחדת. אולם למעשה, גם כאן הפכה גם השבת להיות אות ברית לישראל "ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם..." (שמות ל"א יז), באשר אומות העולם הכחישו גם את הדבר הזה.

ויתכן שכל הדין שאמרו: "בן נח ששבת חייב מיתה" (סנהדרין נ"ח ב), ומזה הקושיה האידך שמר אברהם אבינו את השבת, אינה קושיה. כי רק אחרי שהופיע מהר פארן וראה את ז' מצוות של בני נח שלא קיימום, ועשה כמי שאינם מצווים ועושים (ע"י ב"ק ל"ח א), רק אז, כשגם הדברים היסודיים של המצוות האנושיות הפכו להיות כדברים שברצון, אז נשארה השבת אות ברית בין ה' לישראל, ו"יתן וחלק לשבעה", בתנאי של "וגם לשמונה".

ומכאן, שכל התחזקות בקיום "וגם לשמונה" תוביל אותנו במשנה מרץ להתחזקות ב"יתן חלק לשבעה", באותם הדברים הטבעיים היסודיים של "חביב אדם שנברא בצלם" כהקדמה הכרחית לחיבה יתירה של "בנים למקום".

*

"אך שמח' לרבות ליל יו"ט אחרון". "אך" הוא מיעוט, ואולם ביהדות יודעים את הסוד להפוך את המיעוט לריבוי - וזוהי שמחת התורה, ואם כיום יש מיעוט אחר מיעוט, ודאי שהנהו בא לרבות שמחה, שמחת תורה.

*

צריכים לזכור שחוף משמחת תורה, יש גם עלבונה של תורה, "אוי להם לבריות..." (אבות ו' ב), ואין לשמח בשמחתה אלא אם כן גם משתתפים בצערה, וממעטים את עלבונה בכל ימות השנה.

בשמחה וברעדה

תש"ו

שמחת התורה בא"י היא כרוכה יחד עם הזכרת נשמות, "עבדו את ה' בשמחה" (תהלים ק' ב) "וגילו ברעדה" (שם ב' יא). לא לשמח אלי גיל (הושע ט' א), לא לראות את השמחה כמטרה - לשמח אלי גיל, אלא "עבדו את ה' בשמחה", ועל כן גם רגש של כובד ראש מהול בתוך השמחה, לא השכחה של המצב שעבר עלינו ושבנו אנו נמצאים, אלא לנצח את המצב, לכבשו ולעלות עליו. לא פסימיות למראה כל המצב הנורא אשר בו אנו, אלא השתלטות מתוך הרגשה של "סבוני גם סבבוני, בשם ה' כי אמילם" (תהלים קי"ח יא).

אנחנו נכנסים לשמיטה חדשה, לששת שנות המעשה אחרי אשר השתדלנו להוכיח כי לה' הארץ בשנת השמיטה. יהא צורך בהמשך השנים האלו להוכיח כי הננו ממלאים את התנאים אשר על פיהם נתנה לבני אדם, הנחיל עליון גויים, הציב גבולות עמים. נתחזק יותר בלימוד התורה, נתחזק יותר בהתנהגות חברותית, נתחזק יותר בעד אחדות האומה הישראלית. והשי"ת ישפות עלינו רוב שלום, שלום אמת, שלום שלימות, שלום התורה.

*

אחרי ע' הקרבנות לשלומם של אומות העולם אנו מקריבים את קרבננו. ואף מזמן שחרב בית המקדש לא פסקו הקרבנות אשר בנינו הביאו לשלומם וטובתם של ע' האומות. כמה מרץ ומח הושקע לביסוסו של המדע, של תעשיות בעלות ערך מהפכני, והכל הלך לאומות העולם. הרבה זמן נזוננו מן המחשבה הזאת כי אנחנו ננקה, כי אנחנו נטהר את אומות העולם ואת שנתם לעם עולם ע"י שנשתדל להכנס ולהתקרב לתוך שירותיהם. מפסולת גרנס ויקבם של אחרים בנינו את סוכותינו. סוכות ארעי, בעוד שהם התבססו, בעוד שהם התערו, בעוד שהם השתמשו בקרבנות הללו,

בעושר שהבאנו להם, בכדי להתעלל בנו, בכדי להתעמר בנו, להפכנו לכדור משחק, לכדור הפקר לכל פוחח ולכל מעוול.

אנו סוף סוף חוזרים אל עצמנו. ובחזרנו הננו מזכירים נשמות, נשמות קדושים וטהורים, קרבנות שהקרבו על חשבון אמונתנו בגויים, על חשבון הסתמכות על טהרתם וישרם, על חשבון הנאיביות שלנו, שכביכול ישנה בידינו אפשרות זאת להוציא יקר מזולל, וסופה של האנושיות שתלך לקראת התקדמות. ואם על חשבונם הקרבנו הרבה, ואם שוב לא נשאר לנו הרבה, מכל מקום במאוחר אנו מגיעים לידי החלטה ברורה, כי אין לנו אלא להפנות את כוחנו כלפי עצמנו, לרכז את הכל לשם יצירת האומה הישראלית, יצירה על יסודות עצמיים, יצירה מתוך יניקה ממקורות שלנו.

אז תשמח בתולה במחול

תש"ז

"וביום השמיני עצרת" (במדבר כ"ט לה), ומתרגם: יומא דכנישא. התחלנו את השנה ביום הזכרון להפקד כל רוח ונפש, אשר כל יחיד ויחיד בא בחשבון, באופן פרטי, בצורה מדוקדקת - כבני מרון, כבני אימרנא. אין אלמוניות, ואין להסתר תחת הכתף של השני. כל אחד אחראי על מעשיו, כל אחד מחויב למסר דין וחשבון מדוקדק על מעשיו. השלימות לפי המושג הישראלי אינה נקנית רק באורח חיים צודק במובן ציבורי, כי אם בבדיקה יסודית של גנזי הנפש. אולם משעברנו ימים אלה והנה נקלענו למצוות הסוכה וד' המינים, הסוכה הנה סוכת שלום - כל ישראל יושבים בסוכה אחת וד' מינים מסמלים את ד' הכיתות בישראל וצירופם יחד באגודה. כי אף אם דרגות ישנן, הרי הדרך איננה בהתפרדות ובהתבדלות של הכתות של היחידים, אלא בהחזקת קשר, בהשפעה שהמינים החשובים משפיעים על המינים הגרועים ומהנים אותם מקרבתם.

והנה כשיא השיאים הננו מגיעים בעצרת אשר אין בה אלא "אך שמח" (פסחים ע"א א), "ואז תשמח בתולה במחול" (ירמיהו ל"א יב), ותוכן המחול הוא שאין ראש ואין סוף ואין התחלה ואין תכלה. בה בשעה שבסוכה אמנם מצינו את הבחינה של סוכת שלום, המקיפה את כולם, אבל זו אינה אלא בחינת שלום בין מדרגות שונות, שעם זה נשאר ביניהם ריוח ידוע, והאתרוג עדיין נשאר פרוש למרות שאף הוא נקח יחד עם שאר המינים, הרי בעצרת מגיעים למדרגה של ביטול הסוגים לדרגותיהם הגבוהות והנמוכות כדרכו של המחול שבו אין ראש ואין סוף - יומא דכנישא, יום התאספות כללית. כי אם אמנם מכל אחד באופן פרטי נדרשת מדרגת השלימות הגדולה ביותר, מכל מקום העולם כולו יש בו גם תוכן וגם צורך של סוגים שונים, שהרי אומה זו נמשלה לגפן וכו', ואמרו: "ליבעי רחמי איתכליא על עליא דאלמלא עליא לא קיימא איתכליא" (חולין צ"ד א), וישנם דברים מיוחדים שרק עמי הארץ מסוגלים לזה. וכך מצינו את התפקיד המיוחד של חביטת הערבה שעל ידי זה מתמתקים הדינים וזה בא דוקא ע"י הערבה.

והנה כך ממש הננו יכולים לראות את ההתעוררות הצינונית, אשר את ההיקף המעשי הגדול קיבלה ביותר על ידי המחנה החילוני, ורק מתוך ההתעוררות ההמונית הגדולה שהקיפה ראשית כל מחנות מרוחקים התפשטה התנועה ונעשתה גם לדרך היהדות הדתית. הנה כי כן הננו רואים לפעמים את הפעולות שהן מוכרחות להעשות דוקא ע"י ההתרחקות. כי דוקא מתוך שמחנות אלו היו מרוחקים

ביותר נתגלה אצלם הצורך בחיזוק הקשרים האומתיים ע"י הבחינות החיצוניות, אשר אלה אשר רוחם היתה נאמנה עם א-ל ועם קדושו לא הרגישו בזה.

כאן הננו מגיעים למדרגה של "מחול", ובזה הננו מגיעים לדרגת השמחה המלאה שהיא הנה שמחת התורה, כשהננו מגיעים להכרה כי כל ידח ממנו נדח, ואף הנדחים ואף האובדים יש להם מטרה וערך לקיומם והשתלבותם בכנסת ישראל ומעמדם אף הוא הכרחי ותועלתי במדה זו. הכרה זו משמחת אותנו ומעודדת כל אחד בתפקידו ומקומו בהתקשרות מתאימה. בדרגת ד' מינים, ובעמדה פרטית ברורה של בני מרון, נכנס לשנה החדשה בכוחות רעננים ובאמונה שלימה בהמתקת הדינים.

בטח בדד עין יעקב

תשט"ז

"לא כבדד שאמר משה ולא כבדד שאמר ירמיהו, אלא כבדד שאמר אותו רשע. לא כבדד שאמר משה: 'ה' בדד ינחנו', ולא כבדד שאמר ירמיהו: 'מתגרת ידך בדד ישבתי', אלא כבדד שאמר אותו רשע: 'הן עם לבדד ישכון'". הוא מה שאומר הכתוב: 'וישכן ישראל בטח בדד עין יעקב' (ילק"ש דברים תתקסד).

לא הבדד המאונס של ירמיהו, כשהגויים כולם נידו אותנו, התרחקו מעלינו, שנאו אותנו; ולא כבדד של משה, כשנמצאים במדבר, כשאין אפשרות קיום, אלא ע"י האמונה והשגחת ה' הגלויה; אלא כבדד של אותו רשע, כשיושב ישראל לבטח, כששוכן בארצו, כשהארץ נותנת פריה והשמים רועפים טל, אז נבחן הבדד. אז יכולים לקבוע, שאכן יש כאן מדרגה, שמגיעים אליה בכח ההכרה העצמית. ועל כן שמחת האסיף נגמרת בשמחת התורה. כי אם הגרנות מלאים בר, ומשיקים היקבים יין ושכר, ואז יודעים לצאת לסוכה ולסכך בפסולת גורן ויקב, יודעים לא לראות בגורן ויקב אלא פסולת, לא לראות בזה עיקר אלא טפל, רק אמצעי לעבודת ה', אז השמחה היא שמחת התורה ואז מתקיימת הנבואה הזאת.

גשם נדבות

תשי"ח

התפללות על הגשם יש להן משמעות כפולה. מצד אחד הרי זה גשם כמשמעו, למלא האסמים תבואה. אולם הוא גם מכוין לגשם נדבות, להתעוררות ישראלית, לתחית המתים (ע"י שבת פ"ח ב). לכאורה, אלה שני דברים נפרדים, השני רק מסתמל בראשון. לאמיתו, הרי הם צריכים היו ללכת בד בבד, צמוד האחד לשני. שמים וארץ נבראו שניהם כאחד. ירושלים של מטה מכוונת כנגד ירושלים של מעלה. בירושלים הבנויה הרי הכל יחד ממש - "עיר שחברה לה יחדו". הגשמיות צמודה לרוחניות.

ארבעת המינים הם גם מסמלים ד' כיתות בישראל, יותר מזה הם מחיים זאת. בקיחה ראויה של מצוה זו בפועל קם האיחוד, סר הקנתור והפירוד, וקיחה זו מעוררת את האהבה בין כל חלקי העם. אולם עוד יותר מזה - האיחוד המלא של הכתות מביא בסופו של דבר לביטול הערבה. בבריאה היה טעם העץ כטעם פרי, היה האמצעי מאוחד עם המטרה, בעולם הזה נפרדו. וכתוצאה מזה יש והאמצעי התרוקן ממטרתו, וצמחים אילנות סרק, שאין להם לא טעם ולא ריח. לעתיד לבוא עתידים אילני סרק לשאת פירות, ששוב לא תהא הפרדה. על כן באה הערבה לידי חבטה בהושענא רבה.

נסיכת המים מיועדת לא רק לפעול בעקיפין ובצורה סמלית, היא מיועדת להפעלה ממשית של צינורות השפע בעשית המצוה. זו היתה צורת העבודה אצל אדם הראשון, שהופקד "לעבדה ולשמרה", בפקודין דאורייתא דעשה ולא תעשה (ע"פ זהר בראשית כ"ז א). שלא זו בלבד שלא היתה סתירה, אלא שהיה זה היינו הך ממש.

עץ הדעת ערבב העולם. כתוצאה מזה ישנו טוב שלא ע"י התורה, וישנו רע גם בשומרי התורה. בעצם אין הטוב טוב אמיתי. "כל טיבותא דעבדו לגרמייהו הוא דעבדו" (תקוני זהר ל'). אולם הרי זה טוב מבחינה חיזונית. ותערובת זאת היא הגורמת לבלבול הדעות בעולם ולהחלפת הטוב ברע ולהיפך. הבקשה שלנו היא: "קרב פזורינו מבין הגויים ונפוצותינו כנס מירכתי ארץ". קרב פזורינו - הכונה לקירוב ניצוצי הקדושה והאור שהתפזרו בערבוב הטוב והרע באומות העולם, שכתוצאה מזה גם באה ה"נפוצותינו". אז נפוצו בני ישראל לכל עבר, משום שקסם להם שם האור הגנוז ממקור ישראל, מפני שראו שם איזה דברים ששבו לבם. ולזאת מיחלים שיקרבו הפזורות, הניצוצות שנתפזרו בין הגויים, שלא תהא כלל טיבותא גם כלפי חוץ, שתתברר האינטרסנטיות שבכל מעשה ומעשה, שיתברר שאין אמת בגויים, שתבא האכזבה מאלילי נכר, ושעל ידי כך ממילא גם "ונפוצותינו כנס מירכתי ארץ", מתהומי הירידה משאול תחתיות יבואו וישוּבו.

"שכולו זכאי וכולו חייב" (סנהדרין צ"ח א), אולי אין הפירוש כפי שחושבים על ישראל. אלא הכונה אם ע"י הזכאיות של ישראל או החובה של הגויים.

שילוב הסוף עם הראש

תשט"ז

נגמר החג, ועדיין אין רוצים לצאת ממנו. דוגמת העצרת, שהיא במהותה "קשה עלי פרידתכם" (רש"י ויקרא כ"ג לו), כן עצרת העצרת, שמחת מוצאי החג, יש בה משום ביטוי של רצון המשכת אורית החג לתוך חיי החולין והמעשה. מעין תשובת המשקל, אם לצערנו נמצאים רבים אשר אינם יודעים מה לעשות ביום החג, אשר אין תורה מלוותם ואין שמחת התורה שמחתם, אשר מחפשים להם תענוגות חול למלא את חגם תוכן, באה חגיגה זו להפגין את רחש לב ישראל המקורי. החג הזה מצוין בגמר ובהתחלה כאחד, בשילוב הסוף עם הראש, "לעיני כל ישראל" עם "בראשית ברא". ואכן אם רגשות קשות מתרוצצות בלב, ומחשבות נוגות מקוססות - סוף התורה? מה יהא גורלה של תורה בעם זה, אשר חזר למקומו לאחר אלפי שנות נדוד כשהוא מתערטל בקלות דעת

כזאת מכל אותם הערכים אשר החזיקו אותו וקיימו אותו, כשלא הרגשת "אתה בחרתנו" מרנינה את לבו, אלא "ככל הגויים בית ישראל" שובה אותו, כשלא שמחת התורה שמחתו, אלא מלחמת שוורים מגרה את יצרי הוללותו? בא השילוב הזה של ההתחלה עם הסוף ומלמדנו, כי אין סוף לתורה, וכשנדמה שהנה הנה נגמר הכל, כוחות חדשים מתרעננים ומעינות חדשים מתגלים והתחלה חדשה של "בראשית ברא אלקים" מתחילה לפעם הלבבות.

כל עוד הסוף יש בו גם משום "לעיני כל ישראל", כל עוד לא תכנף היהדות התורנית, כל עוד נהיה אנחנו כאן, יהיו בסופו של דבר כולם כאן, כמאמרו הידוע של הלל אשר איננו התיירות סרק, אלא רק ביטוי האמת לאמתה. כשהרבה הרבה נסחפו לצדוקיות, כשרבו אלה שהסתפקו בשמחת האסיף, ולא ידעו שיש לצרף לזה גם את חרדת הזרע המסתמלת בשאיבת המים, אז עמד הלל הזקן והכריז, שלא נתיאש. באשר "אם אני כאן הכל כאן" (סוכה נ"ג א). עלינו רק להשתדל שנהיה אנחנו כאן, שכל האני שלנו, שכל מעיננו, שכל מחשבתנו, שכל רצוננו יהא כללו כאן, ולא נהיה אנחנו מפוזרים על פני כל העולם. שנדע להעריך את הקדוש ליהדות, שנדע שכל מה שאינו יהודי לא לנו הוא. אם כך הדבר, כי אז נדע שהכל כאן.

קשה עלי פרידתכם

"קשה עלי פרידתכם", דוקא בחג זה - חג הסוכות. כי הוא המגלה את התוכן של עם ישראל יותר מאשר בשאר החגים. לעתיד לבוא הקב"ה יציע לגויים על טענתם כלום כפית עלינו הר כגיגית את חג הסוכות. וכשמקדיר עליהם חמה מבעטים בסוכותיהם ויוצאים (ע"ז ג' א), ובגמרא מסיים: ביעוטי למה לי. כלומר, מזה רואים שאין הקיום מרצון גם לאחר שמקבלים. ולא כן ישראל, שגדול הצער שלהם כשאין יכולים לקיים המצוה כהלכתה.

ותוכן הדברים של מצוה זו שהיא כהמשך ותוצאה של הימים הקודמים ראש השנה ויום הכפורים. ראש השנה בחינת "וזרקתי עליכם" (עיין יומא פ"ה ב), שבא ע"י התגלות מלכות ה', ויום הכפורים בחינת "מקוה ישראל ה'" (שם) של עמידה בדרגת מלאכי השרת, וכהמשך מצות סוכה שאת המצוה מקיימים בכניסת האדם כל כולו לתוכה, כי אכן זוהי יהדות. אין הפירוש כך וכך זמן למצוות ואידך לעצמך, אלא כל כולך, "בכל נפשך בכל מאודך".

ועל כן אין הגויים מסוגלים לדבר זה, כי ביהודי אין אלא קליפה חיצונית שלאחר שאתה זורק אותה נשארת כולך בצילא דמהמנותא. אכן מצות סוכה אינה אלא דוגמא. כי כך למדנו: כי לא עשו סוכות מימי יהושע בין נון (ערכין ל"ב ב).

סוכה זו היא כל ארץ ישראל, כל כנסת ישראל, כל מלכות ישראל. זו פתוחה כלפי מעלה כשם שהסוכה פתוחה כלפי מעלה, ועל ידי זה מקבלת מדינת ישראל את התואר סוכה - סוכת דוד הנופלת, הדגשת התלות כלפי מעלה, הדגשת היותנו כל כולנו משועבדים לעבודתו. "אנא נפשי כתיבת יהיבת" (שבת ק"ה א).

קשה עלי פרידתכם, ואליבא דאמת אין צריך להיות כאן פרידה כלל, שכן החיים הכלליים יכולים וצריכים לשמש המשך לאותה דוגמא של מעלה שחג הסוכות נתן.